

Föreningen Gamla Carlsrona

Medlemsblad

Kaulskroniten

1-96

Välkommen till årsmöte

Torsdagen den 21 mars 1996 kl. 19.00 i

Bibliotekets hörsal

ingång Borgmästaregatan

Program: Förhandlingar.
Utdelning av stipendier.
"Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige"
Sång och bildspel med Ingmar Skogar och Marie-Louise Persson.

Bussutfärd

Söndagen den 14 april, med avresa från Rådhuset kl. 09.00

Vi besöker: 1. Asarum: Hembygdsmuseum.
2. Mörrum: Laxakvariet.
3. Mörrum: Walhall, där vi äter söndagslunch i gammal traditionell stil.

Endast för medlemmar. Kostnad för buss och entréer: Fritt.

Fribiljetter i lokalen – eller på telefon 0455/101 91–

onsdagen den 10 april kl. 17.00–19.00

Ordföranden har ordet

Att vara ledamot av styrelsen för föreningen Gamla Carlscrona innebär ett omfattande arbete, som oftast inte syns utåt. Det uppmärksammas kanske bara av ett fåtal medlemmar eller utomstående, och det medför inte någon ekonomisk ersättning. Att vi ändå verkar med glädje för föreningen beror i hög grad på det gensvar som vi får från medlemmarna. Om jag skulle önska mig något för ytterligare stimulans, vore det en ännu bättre kontakt mellan medlemmarna och styrelsen.

- Skriv eller ring till oss!
- Kom med på våra arrangemang!
- Kom till vårt årsmöte den 21 mars!
- Kom till föreningslokalen onsdagar kl 17–19! (Slå dig t ex ner och beställ någon av våra 45 filmer!)

1996 är det första året av föreningens andra halvsekel. Då må det väl vara tillåtet att önska sig och föreningen något extra!

Till glädje för våra donatorer och övriga medlemmar önskar jag att vi med tiden får möjlighet att ställa ut bilder, handlingar och föremål, som nu förvaras i arkiv och magasin.

Till fromma för de syften som föreningen verkar för önskar jag till Karlskrona ett institut för stadsmiljöfrågor. Vi har ju förutsättningar här, t ex:

- en intressant stad,
- Boverket,
- Stadsmiljörådets kansli,
- en mycket stor och livaktig hembygdsförening – Gamla Carlscrona.

Lennart Kloo

Inledning

av Sten A. Petersson

Stenhuggaresonen från Aspö, Gunnar Mattsson har gjort en värdefull historisk dokumentation över öns gamla skola, tidigare kapellprästgården vid Drottningsskär. Personligen började min bekantskap med Gunnar då han samma sommar på 70-talet hade utställning av blyertsteckningar i denna byggnad som jag och några målände vänner ställde ut oljemålningar i själva kastellet.

Vid denna tidpunkt var tanken att starta upp ett medlemsblad ännu bara en vag idé, Gunnars kunnande om den gamla byggnaden och öns historia

imponerade på mig och vi pratade om att han borde skriva ner detta. Så skedde och 1978 fullbordade Gunnar det manuskript som följer här nedan. Då bladet blev en verklighet erhöll föreningen manuset redan 1980.

1988 kom emellertid Gunnar att medverka som delförfattare till genom ABF framtagna boken "En bok om Aspö". Detta manuskript kom då något omarbetat, med föreningens medgivande, att ingå häri. Till grund för den berättelse som följer här nedan, ligger Gunnars ursprungliga manuskript, som vi låtit sätta, utan att jämföra med boken. Via Kaulskroniten når vi en vida större publik. Det finns två anledningar att jag låtit vänta tills nu att trycka detta i Kaulskroniten.

Det första skälet är den kyrkogårdsdokumentation jag redovisade i medlemsbladet 1994–95. Med Mattssons historik över prästerskapet kommer dokumentationen av gamla Kronokyrkogården att vara fullständig. Det andra skälet är att Aspö PRO-förening på ett mycket pietetsfullt sätt renoverat och upprustat byggnaden. Redan då PRO-föreningen bildades 1976 föll blickarna på denna värdefulla byggnad vilket också Mattsson antyder 1978. Jag ville avvakta och se hur det hela fortlöpte. Det slutade med att PRO för symboliska 1.000:- fick köpa tomten och huset. För renoveringen tillhandahöll Riksantikvarieämbetet 25.000:-. Arbetet utfördes som ALU-projekt. Exteriört iordningställde medlemmarna själva byggnaden som nu är målad i äkta Falu-rött. Interiört har man använt äggoljetemperafärger.

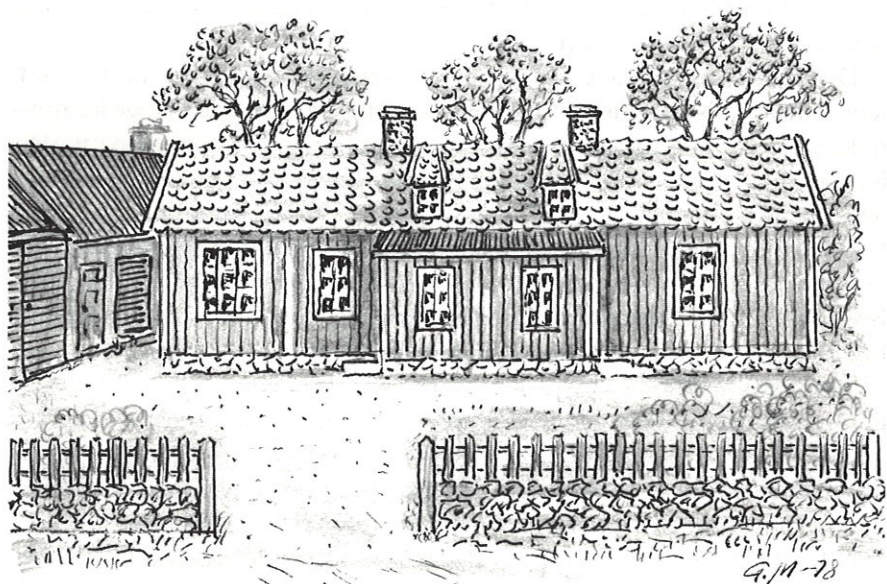
Sedan tillblivelsen hänger Drottningkärs historia intimt samman med stadens. Karlskrona grundades som örlogsstad och två gånger i historien har krigshandlingar direkt berört staden och då båda gångerna just Aspö. Den första handlingen kommer Mattsson ingående att berätta om medan den andra inträffade efter det att han skrev sitt manuskript. Jag tänker då på ubåtsincidenterna som 1984 kulminerade i rent undantagstillstånd för Aspöborna. Jag upplevde starkt att stranden nedanför mitt hem var bevakad, att man släppte sjunkbomber rakt ut framför mitt vardagsrum, medan jag genom köksfönstret på andra sidan huset, hade militärens förläggningstält i blickfånget. Jag kände historiens vingslag och förstod hur öns innevånare kände den gången Gunnar skall berätta om. Som en sista kommentar vill jag berätta om prästsonen Wadman, Göteborgs egen Bellman, född i Kastellprästgården på Aspö som Mattsson kommer att nämna. Det var han som myntade uttrycket "Utsupet – sa Wadman".

Den färgstarke Wadman tjänstgjorde som fältsjukhusdirektör och hade då svårt att neka konvalescenterna en "morgonbesk". Då han senare tvingades redovisa varför så mycket brännvin gått åt kommenterade han kort och gott skrivelsen med orden: "Utsupet! J. Wadman".

Låt oss nu höra vad Mattsson har att förtälja...

Historik om och kring f.d. gamla skolan och f.d. kastellprästgården vid Drottningsskär

av Gunnar Mattsson

Det ålåg prästerna vid Amiralitetet i Karlskrona att hålla gudstjänst och sköta själavården för manskapet som var förlagt på fästningarna Drottningsskär och Kungsholmen. Då detta till en början inte var någon heltidsyssla och då det heller inte fanns någon bostad för prästen på de långt ifrån färdigbyggda skansarna, måste prästen med segel- eller roddbåt¹ färdas från och till staden när förrättningar skulle hållas. Att denna tjänstgöring inte var populär bland prästerna kan man förstå. Resorna kunde vara både besvärliga och riskfyllda i synnerhet på vintern med storm, snö och kyla. Oenighet kunde ibland uppstå mellan prästerna om vem som skulle åtaga sig tjänsten eller vems tur det var. Åtminstone vid ett tillfälle orsakade

¹slupar med båtsmän som roddare.

denna oenighet och kiv att fästningarna en söndag blev utan präst, det blev mässfall, vilket vid denna tid var en tämligen allvarlig sak. Prästerna i Amiralitetet uppvaktade därför konungen (Karl XI), med en underdånig supplik att bli befriade från denna tjänst. Men häri fick de inget medhåll av kungen. I sitt svar framhöll denne att i Amiralitetet fanns inte mindre än fem präster förutom superintendenten så att en av dem kunde utan olägenhet avdelas att tjänstgöra på skansarna. Och dessutom tillhöll kungen, som höll väl reda på sina undersåtar, prästerna att i fortsättningen avhålla sig från kiv och missnöje utan väl och noga sköta sina anförtrödda ämbeten och icke blanda sig i det som dem icke vidkom.

Efter detta fick fästningarna en fast prästtjänst. Det var Olaus Myraeus som hade denna befattning till 1695. På grund av de miserabla bostadsförhållandena ute på skansarna anhöll han hos Consistorium att få bo i staden, men detta avslogs, han måste bo på Drottningsskär som var huvudfästning, hur han bäst kunde.

Petrus Westelius blev nästa kastellpredikant som det egentligen hette. Han var en plikttrogen man som med nit och känsla gick in för sitt ämbete. Han läste dagligen katekesen med folket så att många av dem visserligen inte lärde sig att läsa men kunde recitera långa stycken utantill.

Vid denna tid, tidigt på våren 1710, kom den fruktansvärda asiatiska böldpesten till Sverige och Karlskrona. Den skördade tusentals offer och lamslog både flottan och den militära och civila staden. Dagligen fördes hundratals lik till kronokyrgårdens på Aspö vid Drottningsskär och begravdes i massgravar utan kistor och i sina dödkläder. Westelius var outtröttlig i sitt arbete i att söka hjälpa de sjuka och döende. Sin egen lilla dotter miste han. Sjukdomens härjningar även bland befälen på fästningarna kan spåras i täta ombyten av kommandanter. Redan tidigt på året 1710 dog dåvarande kommandanten Anders Torsk och begrovs på kronokyrgården. Efter honom blev Karl Gustav von Schantz vice kommandant. Den 19 mars samma år var det åter tid för kommandantbyte. Det blev Grubbe som emellertid dog den 16 dec. Han efterträddes av Filip Häger död den 26 febr. året därpå 1711. Därefter Wilhelmsson, död samma år den 27 okt. Som kommandant efter honom kom Björkeqvist, död den 25 aug. 1712.

Det var med glädje som Westelius en dag fick meddelande om att konungen (Karl XII), givit honom fullmakt till det sökta pastoratet Gamleby vid Vestervik. Westelius var född i denna stad. Konungen befann sig vid denna tid i Turkiet, fullmakten var daterad Bender 27 nov. 1712.

Nästa skanspräst blev Laurentius Lystedt. Att prästerna ansåg sig självständiga i tjänsten och endast tog order av sin kyrkliga överhöghet kan belysas av följande. Kommandanten på Kungsholmen G. Lindencrona

hade givit Lystedt order om att från predikstolen läsa upp tjänstehjonstads-
gan, vilket Lystedt vägrade då han inte fått order därom av Amiralitetscon-
sistorium. Lindencrona anmälde då Lystedt till denna kyrkliga myndighet,
som emellertid tog prästen i försvar men samtidigt tillhöll honom att höv-
ligt, saktmodigt och beskedligt bemöta herr överstelöjtnanten.

Det var en orolig tid. Sveriges ärkefiende sedan gammalt, Danmark,
planerade ett anfall på Karlskrona och hade sin starka flotta kryssande i
Östersjön, när Gabriel Dryander 1742 efterträdde Lystedt som präst. Det
pågick ständigt förstärkningar och rustningar på Drottningsskär. Det var
därför med tillfredsställelse Dryander i april 1744 mottog befordran till
Gältevads pastorat.

Som präst efter honom kom Anders Litzon. Nu fick prästerna äntligen
sin efterlängttade prästgård. Det var en byggnad som tidigare stått på
örlogsvarvet som 1746 flyttades ut till Aspö och byggdes upp mitt emot
Drottningsskär. Nöjd och glad flyttade Litzon in i sin nya prästgård. Men
endast två år därefter, 1748, förkyldes han sig på resorna mellan skansarna
och avled. Nästa innehavare av prästtjänsten var Johan Gustav Thiman.
Sjukdomarna och dödsfallen under denna tid var många på de marina
anläggningarna i staden, på örlogsskeppen och på fästningarna beroende
på trånga och dåliga utrymmen och frånvaron av hygieniska och sanitära
möjligheter. Under Thimans tjänstetid, 1748 till 1774 hade enbart på krono-
kyrkogården vid Drottningsskär begravts 1,735 människor däribland tre
kommendanten. 1761 avled den gamle och omtyckte Håkan Falk, sörjd
även av aspöborna. Kommendant efter honom å Drottningsskär blev Carl
Gustav Hammar som avled efter en lång och pinsam sjukdom 1769. Samti-
da kommendant på Kungsholmen var Nils Hallberg död 3 mars 1774. Detta
år fick Thiman fullmakt på Finja pastorat i Skåne.

1775 var det vigsel i prästgården vid Drottningsskär. Det var den nye
prästen Nils Adolf Wadman som gifte sig med prostdottern Hedvig Sophia
Bolmstedt. I äktenskapet föddes två söner. Liksom flera av sina föregångare
sökte sig Wadman efter några år bättre tjänst och förhållanden än präst-
tjänsten på skansarna ute i skärgården kunde erbjuda. Så småningom erhö-
ll han kyrkoherdetjänsten i Tving där han också sedermera blev prost. Av
sönerna studerade den äldste, Johan Anders, som var född i kastellpräst-
gården 1777, vid universitet i Lund och i Åbo. Han förde sedan ett kring-
flackande liv innan han 1814 bosatte sig i Göteborg. Dessförinnan hade han
dock under ett par år varit fält-sjukhuskommissarie och som sådan deltagit
i kriget i Norge och Tyskland. I Göteborg levde han ett enkelt och bohe-
miskt liv och försörjde sig på tillfällighetsdikter och som lärare åt förmögna
familjers barn. I den Göteborgska societetens glada sällskapsliv var han en

populär och mycket engagerad figur där han med sin luta föredrog sina visor av olika slag, dryckes- och jägarsånger, idyller m m, ofta utmärkta av grovkornigt skämt och skarp satir. Han har blivit kallad Göteborgs Bellman. Liksom denne figurerade Wadman i otaliga historier som ofta berättades. Han gav också ut flera diktböcker. Han blev vad som står i Cavallins Herdaminnen en "beryktad poet", vilket tvetydiga epitet möjligen kan ha sin grund i att prästerskapet som han ofta häcklade i sina dikter, ogillade hans "världsliga" diktning och levnadsstil. Sällskapet Göta Par Bricol, vars ordensskald och talare Wadman var, reste efter hans död 1838 en porträttbyst modellerad av Molin. Den fick sin plats i Lorentzbergsparken men har senare flyttats till Kronhusets trädgård där den nu står.

Nästa präst på Drottningsskär hette Johannes von Sydow. Han blev dock 1781 sjökommenderad och hade som vikarie en ung präst vid namn Nils Kullenberg. Kommendant på Drottningsskär var vid denna tid C. J. von Liewen och på Kungsholmen överlöjtnant Frans Lagerbjelke. Efter återkomsten blev von Sydow kyrkoherde i Högsby.

Ordinarie präst härefter blev Jonas Hahn. Denne hade varit komminister i Tving och har noterat att han trivs i den lilla idylliska prästgården både med tjänsten och med aspöborna i övrigt. Men det var en idyll i krigets, farsoternas och brändernas skugga. Kriget mellan Sverige och Ryssland hade börjat och huvuddelen av flottan befann sig i norra delen av Östersjön och Finska viken. Med anledning av kriget var dubbel bemanning och förstärkt beredskap anbefalld på Drottningsskär. Dystra minnen antecknar han också från den hemska farsoten som samtidigt härjade i staden och garnisonen. Återigen var det tid för massbegravningar på kronokyrkogården. Båtlastar av döda människor forslades till Aspö där de staplades upp på stranden. Det dröjde flera veckor innan de i den osedvanligt starka kylan och tjälen kunde begravas. Men olyckorna var inte slut i och med att farsoten ebbade ut och den stränga vintern övergick till vår. Mitt i sommaren i juni månad 1790, utbröt den förödande eldsvåda som lade så gott som hela den centrala och civila staden i grus och aska. Karlskronaborna var sannerligen hårt prövade vid denna tid. När den hårt åtgångna och nedslitna svenska flottan seglade in genom inloppet var det en förödd och slagen stad de återkom till efter sin ärofyllda seger mot ryssarna. För många återstod av hemmet som de två år tidigare hade lämnat några grundmurar eller en hög aska.

I mars 1792 hölls förbön på kastellen för konungen (Gustav III) som hade blivit skjuten och svårt sårad på Operamaskeraden i Stockholm. Hahn var en from, stilla och mycket omtyckt präst. Han fick 1801 förordnande till Lösens pastorat.

I mars 1801 tillträdde Jonas Wirgander som kastellpredikant som det ju också hette. Även han fick leva under hotande krigsmoln. Det var detta år som Drottningsskär, Kungsholmen och Karlskrona direkt hotades av fiendekanoner. Det var endast en ödets skickelse som i sista stund förhindrade att kanonerna hade dundrat mot både försvarare och angripare. För att förstå detta måste man berätta något om bakgrunden.

I december 1800 ingick Sverige, Ryssland, Danmark och Preussen ett förbund som var riktat mot England som med sin flotta leddes av den oförvägne och framgångsrike lord Horatio Nelson. Flottan var på väg att kontrollera all handel från och till Europa. Svåra övergrepp hade Nelson, vars egentliga strävan var att besegra Frankrike och Napoleon, med sin starka flotta, gjort även mot de neutrala staterna i Europa. Från krigsutbrottet mot Frankrike 1793 opererade han med sin flotta vid Frankrikes sydkust med framgångsrika anfall bl.a. mot Korsika där han förlorade högra ögat vid Calvis intagande. Sedan Spanien slutit sig till Frankrike, gjorde han ett anfall på Teneriffa, varvid han fick högra armen avskjuten. Trots att Nelson nu var en handikappad man var hans stridsvilja obruten. Sålunda begav han sig 1797 till Abukir i Medelhavet där han i grunden nedgjorde en vida överlägsen fransk eskader. Nelson var heller inte sen att slå till även mot den mot England riktade nordiska konventionen. Den 29 mars 1801 inseglade i Öresund en stark engelsk flotta bestående av 53 fartyg. Den stod under befäl av lord Nelson och amiralen sir Hyde Parker. Den 30 mars kastade engelsmännen ankar utanför Köpenhamn och den 2 april på skärtorsdagen lät Nelson kanonerna tala. Efter 4 timmars häftig och blodig kamp måste danskarna kapitulera och godkänna stilleståndsvillkoren enligt vilka Danmark skulle utträda ur konventionen. Härmed var Danmark ur leken och nu var turen kommen till Sverige och Karlskrona.

I Karlskrona var man så gott som ovetande om dessa händelser. Trots att man borde tänkt sig att engelsmännen, enligt sin taktik, skulle komma att slå till snabbt och hårt var inga som helst försvarsåtgärder vidtagna¹. Inte förrän den 2 april. Kanondundret mot Köpenhamn hördes nämligen ända hit till östblekinge. Kommendant Bagge på Kungsholmen antecknade detta i sin liggare och förmodade att det kom från Köpenhamn. Förbundstaterna hade också otur. Den ryska flotteskader som skulle biträda Sverige och Danmark låg infrusen uppe i Rigabukten efter en sträng vinter och kunde inte segla ut. Men nu inträdde en febril verksamhet i Karlskrona. Från konungen (Gustav IV Adolf) som begivit sig till Hälsingborg för att överva-

¹De ansvariga härför; befälh.amiralen Klas Wachtmeister och eskaderchefen Palmqvist blev av kungen avsatta från sina befattningar.

ka krigshändelserna, anlände en kurir med order att en flotteskader omedelbart skulle utrustas och segla ut i Östersjön för spaning. Krigsfolk blixtinkallades till Karlskrona så fort dåtida transportmedel kunde tillåta. När alla förläggningstrymmena var fyllda, fick även den civila befolkningen tåla inkvartering av krigsfolk. Prästen i sin prästgård vid Drottningsskär fick tränga ihop sig med sin familj, för att bereda plats för inkallat beredskapsfolk. På kastellet låg 250 man stridsberedda. På broarna från staden till fastlandet drog hopar av stadsbor, bärande på sängkläder och husgeråd, för att sätta sig i säkerhet från kriget som skulle komma.

Den 13 april lämnade den engelska eskadern Köpenhamn och seglade in i Östersjön. De svenska örlogsfartyg som tidigare hade utsänts från Karlskrona för spaning, återkom på kvällen den 16 april och rapporterade att engelsmännen var i antågande. Örlogsskeppen bestående av tre fregatter, sju linjeskepp och två mindre fartyg, ankrade upp mellan fästningarna som förstärkning för dessa. Den 19 april, mitt under pågående gudstjänst på Drottningsskär slogs larm, fientliga fartyg hade siktats i söder. Manskapet skyndade omedelbart till sina platser och aspöborna till sina hem. Senare på dagen räknade utkiken till några och trettio skepp. En engelsk fregatt förande vit flagg, seglade in under fästningarnas kanoner och lade bi innanför Ellebådan. Den sände ut en parlamentär slup och begärde att få tala med den svenske befälhavaren, konteramiral Cronstedt, vilket denna nekad, då han inte hade konungens tillstånd därtill. Den engelska fregatten drog sig då tillbaka. En kurir anlände från konungen, som var på väg till Karlskrona, med order att ingen parlamentär från engelsmännen fick komma inom skotthåll från fästningarna, förrän konungen kom fram. När denne anlät senare på dagen, började genast parlamenteringar, men kungen ville inte ge sig. Engelsmännen hotade, att nästa dag segla in och börja bombardera, men kungen var ståndaktig. Han var beredd på strid. Och strid syntes nu också vara oundviklig. Då ingrep ödet. Från Ryssland anlände under natten meddelande att Sveriges bundsförvant tsar Paul I mördats, och efterträdaren tsar Alexander, ville inte vara med i konventionen mot England. Därmed var ju denna i praktiken upplöst och någon anledning till krigshandlingar var inte längre för handen. Nelson och Parker fick också så småningom order från England att återvända hem.

På vintern 1808 var det dags för nya krigsoroligheter. Ryssarna hade utan att förklara krig anfallit Finland, som ju då var en del av Sverige. Ungefär samtidigt förklarade Danmark krig mot Sverige. Sedan 1801 hade förhållandena ändrats. Nu var England Sveriges bundsförvant. Trots hjältemodiga ansträngningar från svensk och finsk sida kunde Finland inte räddas. Det var den förrädiska kapitulationen av den starka, och som

ointaglig betecknade, fästningen Sveaborg i Finska viken, som avgjorde kriget, till ryssarnas fördel. Befälhavare på Sveaborg var den från Karlskrona 1801 bekante Cronstedt, vilken tillsammans med överste F av Jägarhorn, som, vilket förmodades, genom mutor och favörer, till de svenska och finska soldaternas gränslösa förbittring och förvåning, frivilligt överlämnade fästningen i ryssarnas händer. Cronstedt fick också för denna bravad¹ livstidspension av ryssarna.

Kriget uppe i finska viken hade också till direkt följd, att en ny, förödande och hemsk farsot drabbade Karlskrona och garnisonen. Från krigsskådeplatserna vid Finland anlände på våren 1808 flera fartygstransporter med sårade och sjuka. De hade drabbats av fältsjukan och var i ett eländigt tillstånd. Med de miserabla förhållandena ombord spred sig sjukdomen med en förfärande hast mellan fartygen och över till förläggningarna i garnisonen. Den grasserade hela sommaren. Flottans sjukhusbaracker som var belägna på södra delen av Björkholmen kunde inte ta emot alla sjuka och döende. Den efterföljande vintern med ovanligt hård kyla och snö hade 800 lik efter döda människor som inte hade kunnat begravas, samlats vid sjukhuset. Inga kistor kunde heller tillverkas på grund av bristen på bräder och arbetsfolk. Befälhavande amiralen Johan Puke fattade då ett drastiskt men nödvändigt beslut. Han gav order om att alla liken skulle dras ut på isen på fjärden utanför staden. Några stora vakar högs upp i isen och ner i vattnet sänktes de 800 döda människorna försedda med tyngder. Präster läste och höll likpredikan över dem och några psalmer sjöngs.

På julaftonens morgon kl. 10.00 1809 seglade fregatten Camilla på utgående genom Aspö sund. Befälhavare var major Carl av Klint, destinationen var Pert på andra sidan Östersjön. Ombord befann sig den avsatte och landsförvisade kung Gustav IV Adolf med drottning och barn. Fregatten förde ingen flagga, endast vimpel, därför gjordes ingen honnör eller salut från kastellen som annars var brukligt, när kungliga personer eller andra dignitärer passerade. Men kungen var ju heller ingen kung längre. Den svenska flaggan vajande över Drottningsskär, som långsamt försvann i norr, var det sista som den olycklige f d kungen såg av sitt fädernesland.

I augusti 1812 besökte Sveriges nye kronprins och blivande kung, Carl Johan, f d franske marskalken Jean Babtiste Bernadotte, för första gången Karlskrona och inspekterade de marina anläggningarna och sjöfästningarna.

Wirgander var den siste prästen i kastellprästgården. Drottningsskär förlorade alltmer sin uppgift som huvudfästning då detta ansvar i stället

¹För sitt förräderi ställdes Cronstedt inför Krigsrätt o dömdes till döden, men benådades enl. Amnestiparagrafen i fredsvillkoren.

överflyttades till Kungsholmen. Därmed upphörde också den fasta prästtjänsten på fästningarna. Men nya uppgifter väntade den gamla numera f d prästgården. Skolläraren Gustav Svensson höll skola här för lotsarnas barn på Aspö. Kronolotsar hade funnits här alltsedan flottstationen anlades. 1870 blev Jöns Tobiaesson lärare för lotsbarnen. Han alternerade halva året på vardera Aspö och Långören–Hästholmen som också hade lotsbarnsskola. Redan 1862 hade dock byggnaden inköpts på auktion av hemmansägaren och kronofjärdingsmannen Fredrik Sörensson på Ryd, Aspö för Nättraby skolstyrelses räkning.

Aspö tillhörde då Nättraby socken. Avsikten var att här inrätta en allmän folkskola för öns alla barn. Förste ordinarie lärare blev också Tobiaesson. Säkerligen var det inte lätt för denne, som var född i Skåne, att verka som lärare här i Blekingeskärgården, med dess speciella förhållanden. Fattigdomen var stor på ön, liksom överallt annorstädes vid denna tid, familjerna barnrika i stugorna. Arbetet för det dagliga uppehållet måste gå före allt, även skolan, som för många kom i andra hand. Även barnen, så snart de kommit upp i skolåldern, måste hjälpa till hemma, antingen det var med fisket, på åker och äng eller stenhuggarnas stenbrott. Därför kunde det ibland hända mitt i en lektion att dörren till skolrummet plötsligt rycktes upp och en fiskare eller bonde ropade inåt rummet utan att ta någon notis om läraren:

– August, kom genast! Du måste hem o klofta!¹ eller: – Sven, vi måste iväg te mosen² o sätta potater. Nu genast.

Tobiaesson var emellertid en sträng, fordrande men plikttrogen lärare. Han blev efter hand allmänt aktad och respekterad av öborna. Äldre Aspöbor har honom ännu i gott minne som en i flera avseenden märkesman på ön. Vid sidan av sitt skolarbete var han även från 1902 föreståndare på poststationen, för vilket han uppbar en ersättning av hundra kronor om året. År 1888 när Aspö blev egen församling och 1891 när den nya kyrkan stod färdig blev han dess förste klockare och organist. Det dröjde några år innan den lilla fattiga församlingen fick råd att inköpa en begagnad orgel. Tobiaesson fick därför leda psalmsången med sin röst och med hjälp av en fiol. Ännu långt upp i åttioårsåldern sågs han på söndagarna vandra den långa vägen genom ön för att leda psalmsången i sin kära kyrka. Tobiaesson bildade bl a även den första nykterhetsföreningen på ön och hade flera uppdrag inom kommunen. Efter att tidigare ha bott i lärarbostaden i skolan

¹Klofta: att agna fiskekrokar.

²Mosen: uppodlade mossar inne på ön.

byggde han för sig och familjen ett eget hus i en stenig och snårig backe ett stycke uppåt ön. Med hjälp av tjänstvilliga öbor röjde han här och bröt sten, planterade blommor och sällsynta växter, det blev en muromgärdad örtagård i stenmoraset. Tobiaesson botaniserade på ön och hittade örter, som ingen dittills vetat om, att de växte här, och ivrade för att gran skulle inplanteras bland tallskogen på Aspö.

Lärare efter Tobiaesson, som gick i pension 1920, blev Karl Malmbeck. Den nya skolbyggnaden längre inne på ön, bredvid småskolan som byggts tidigare, med två skolsalar och två lärarbostäder stod färdig 1924. Mellanskolan, d v s klasserna tre och fyra hade dittills varit inhyrda i missionshuset. I den gamla skolan vid Drottningsskär blev härefter skolrummet samlingsplats för aspöborna när de dryftade kommunens angelägenheter, lärarbostaden hyrdes ut till privatbostad.

När man nu ser det inte så särdeles stora skolrummet, kan man tänka sig hur trångt det måste ha varit, efter nutida begrepp. Över sjuttio-talet barn i två klasser kunde Tobiaesson och efter honom Malmbeck, som var min lärare, ha här. Katedern, den svarta tavlan, orgeln och ett materialskåp med rottingen bakom vid gavelväggen rakt fram, och vid motsatta väggen den svarta kaminen och dörren in till lärarens bostad. En gång i mitten mellan bänkraderna, femte klassen till vänster och sjätte till höger. Och den lilla förstugan med alla träskorna i sina hyllor på väggarna. Det gällde att sätta sina träskor på sin speciella plats så att man visste var man hade dem, och inte fick fel träskor, när alla barnen skulle in eller ut mellan rasterna.

Efter Aspö kommuns införlivande med Karlskrona stad 1952, disponerades det gamla skolrummet en tid av stadens folkskolestyrelse och därefter av gatukontoret. Och nu, 1978, avses den forna prästgården och skolan att bli en samlingsplats för Aspös pensionärer. Och det kan väl sägas vara en lämplig uppgift för den anrika gamla byggnaden.

Föreningen Gamla Carlsrona

Organisationsnummer 835000-3482

Postgiro 64 48 62-5

Kaulskroniten, medlemsblad för Föreningen Gamla Carlsrona, Nr1, 1996
11:e årgången. Upplaga 4.500 ex.

Föreningen Gamla Carlsrona, Borgmästaregatan 1, 371 31 Karlskrona

Tfn: 0455-101 91 Telefonsvarare: 101 90

Redaktör:

Sten A. Petersson, Tobias väg, 370 22 Drottningsskär, tfn: 0455-33 94 27

För uppgifter i medlemsbladet ansvarar resp. författare.

En berättelse från trettioalets Hästö

av Arne Willman

Sedan några år tillbaka är jag med i Föreningen Gamla Carlsrona och erhåller därmed föreningsbladet Kaulskroniten. Enär det är mer än trettiofem år sedan jag senast var bosatt i Karlskrona läser jag den med stort intresse och i synnerhet det som olika "författare" skrivit om sin stadsdel och uppväxt.

Hittills har i huvudsak de centrala stadsdelarna behandlats varför jag tänkte det kunde vara intressant för många att erhålla en redogörelse om hur ett barn på 30-talet upplevde Hästö med omgivningarna.

Vid min födelse som skedde på Möllebackens BB bodde mina föräldrar på Björkholmen. Adressen var Krister Hornsgatan 11. Huset finns ännu kvar men har givetvis renoverats. De enda minnesbilderna jag har från den tiden är att det måste ha funnits takfönster enär man kunde se himlen inifrån. Mellan köket och rummet var det en nivåskillnad på någon meter med trappa. Lägenheten var svår att värma upp varför familjen efter något år flyttade till en lägenhet belägen vid Norra Möllebacksgården. Denna fastighet var uppförd av trä och i flera våningar. Vi bodde på andra våningen med utsikt över del av Borgmästarefjärden och Järnvägstorget. Till huset hörde en med uthus kringbyggd tomt. Jag tror att fastigheten fortfarande är kvar, men den har renoverats och omändrats så att den är mera villalikhande. De minnen jag har från tiden där är att vi barn jagade råttor som trivdes i uthuset. Detta var beläget på bergslänten mot Järnvägstorget. Slänten var alltid våt och slippig av förorenat vatten från "dassen" och soprummen.

Trafiken på Möllebacken var då som nu obetydlig, varför gatorna nästan riskfritt kunde användas som lekplatser. Gatorna var grusbelagda vilket gjorde det möjligt för oss småbarn att med pinnar rita markeringar eller göra hål för allsköns lekar.

Min far hade en motorbåt. Den låg vid Borgmästarekajen intill dåvarande Nättrabybryggan. Båten var en däckad blekingseka med en Göta inombordsmotor. Med båten gjorde familjen många strandhugg i den vackra skärgården. Från båtturerna minns jag ett otrevligt olyckstillbud. Min bror, då cirka två år, och jag lekte vid strandkanten, som bestod av hala berghällar. Min bror halkade på dem och rullade ned i vattnet. Då jag såg vad som hänt blev jag förskräckt och började skrika. Min far uppmärksammade det hela och drog upp honom.

Ett annat minne från båtturerna är min första sjösjuka som jag drabbades av redan vid tre års ålder. Jag hade fått följa med min far ut och pilka torsk

och det var tydligen för mycket sjögång för mig. Dessutom en liten försmak av vad jag under värnpliktstjänstgöringen fick genomlida på en torpedbåt i Hanöbukten under ett mycket stormigt väder.

I slutet av år 1929 köpte mina föräldrar en fastighet på Hästö. Gatunamn och nummer fanns icke då där. Alla fastigheterna hade namn. Vår hade av någon tidigare ägare fått det vackra namnet Rosenberg. Idag är adressen Ekviksvägen.

Flyttningen från Möllebacken skedde med en lastbil som redan då var ålderdomlig. Fabrikatet var nog Scania. Handbromsen fanns utanför förarhytten och signalhornet bestod av en tratt med gummiblåsa. I dag hade bilen varit populär som veteranbil.

Fastigheten Rosenberg bestod av två bostadshus. Ett större tvåvåningshus med källare och vind samt ett mindre envåningshus med vind. Det större huset hade två lägenheter, tvårum med glasverandor.

Källarvåningen innehöll utrymme för vedbodas, matkällare och tvättstuga. Glasverandan var icke vinterbonad. Taket över verandan var valvformat men har senare ändrats till ett mera normalt tak med ås. Vatten och avlopp fanns ej indraget i fastigheterna.

Ledningsnät för detta fanns icke på Hästö. Dricksvatten hämtades från en grävd brunn på tomten. Spillvatten slogs ut på en s.k. slask belägen i en bergskreva på husets baksida. Här slängdes även annat avfall från trädgården och köket. Toaletterna utgjordes av utedass. På tomten fanns även höns hus med höns. Ibland även ankor och kaniner. Under torra somrar sinade brunnen och vatten fick hämtas från andra brunnar som hade större vattenföring än vår.

Då familjen tillträdde fastigheten var lägenheterna i det större huset uthyrda varför familjen under de första åren bodde i stugan. Här var icke elektricitet indraget. Belysning fick ske med fotogenlampor. Radiomottagaren utgjordes av en kristallmottagare med lurar.

Tomten var mycket stor, mest berg. Efter några år utvidgades den mot norr till nuvarande Sågvägen. Härigenom fick vi sjötomt. Utsikten från vårt berg mot norr var mycket vacker. I synnerhet sommartid då fjärden mellan Hästö och Verkö trafikerades av allehanda båtår. Inte minst de vita ångsluparna som angjorde bryggorna på Verkö. Vid vissa tillfällen trafikerades även Hästøbryggorna, och då Jacobi marknad utbröt i Lyckeby gick båtarna ända dit. Ibland passerade lastskutor såsom galeaser, skonare och ång- eller motordrivna lastfartyg fjärden för att lossa eller lasta i Lyckeby. De större ankrade ibland upp mitt i fjärden och lasten läktrades över till pråmar eller mindre fartyg, som kunde gå upp till Lyckeby. KA 2:s slupar och pråmar trafikerade fjärden dagligen med krigsmateriel till eller från Oscarsvärn.

"Affärsgatan" på Hästö.

Vägnätet på Hästö utgjordes av grusvägar, ganska smala och i dåligt skick i synnerhet efter regnväder. Gatubelysning fanns ej men utfördes senare under trettioalet.

Hästö tillhörde då Augerums kommun. Inkorporering till Karlskrona skedde årsskiftet 1933/34 och avslutades med ett stiligt fyrverkeri.

Befolkningen på Hästö utgjordes då i huvudsak av arbetare på varvet samt underbefäl och underofficerare vid marinen. Nästan alla gifta kvinnor var hemmafruar. Hur en korpral ensam kunde försörja en familj på sin lön förstår jag inte men det gick relativt bra. Ingen led direkt nöd.

Det fanns icke mindre än fyra specieriaffärer, nämligen på Södra Hästö Isabella Arnoldsson. Mellersta Hästö Systrarna Mårtensson, på Norra Hästö Johanssons och Andreassons. Även charkuteriaffär belägen mitt emot syst-rarna Mårtenssons på Alebrunnsvägen. Skomakeri fanns det i stugan vid nuvarande Röda Korshuset, Alebrunnsvägen. Skomakaren hette Dahl. Om honom kommer jag ihåg att vi barn mutades med snask om vi undvek att gå klädda i gummiskor. Det var marknadsföring på trettioalet.

Servicen från affärsinnehavarnas sida var väl ordnad på den tiden. Isabella Arnoldsson exempelvis hade inte mindre än två springpojkar som transporterade hem varor till de kunder som så önskade. Varje morgon levererades mjölk och andra varor med morgontidningen av pojkar.

Den centrala samlingspunkten på Hästö var Folkets Hus. Där anordnades dans och fester av olika slag. Den mest populära bland barnen var

julfesten då dans kring granen med lekar mm ordnades. Barnen fick gotte-påsar av tomten. Lokalrevyer och filmförevisningar förekom också ibland. Något år ordnades även kyrkoandakter. Även söndagsskola hölls det med ganska god anslutning. Skolan med magister Odensten i spetsen ordnade Luciafester då barnen i skolorna medverkade. Bland annat medverkade Rune och Bernt Petterson med dragspels- och fiolmusik. Rune var skolkamrat med mig och blev senare känd som dansmusiker.

Affärsverksamheten på Hästö bestod förutom av butiker även av ett åkeri. Åkaren hette Ottosson och hade en lättare lastbil, som 1936 ersattes med en större försedd med dubbelhjul bak. Det var inte så vanligt på den tiden. Nästan alla transporter som krävde bil utfördes av Ottosson.

Öl- och läskedryckstransporter skedde med Tyska Bryggeriets bilar. Sellfrid Johansson sålde svagdricka från en bil. Bröd såldes av Johanssons bageri i Nättraby. Fisk och sill såldes av en man som gick runt med en sk. skäppekorg och prånglade ut fisk. Ved till våra spisar och kaminer köptes av en lantbrukare från Rödeby, som levererade veden med häst och vagn. Såga och hugga veden gjorde vi själva.

Trots utbudet av affärer på Hästö storhandlade icke min mamma där. En gång i månaden gick eller åkte vi buss alternativt spårvagn till staden. Målet var ofta Johanssons & Bergkvists affär på Borgmästaregatan. Här handlade min mor för cirka trettio kronor per gång vilket motsvarade en hel sockerlåda med varor, som levererades till oss med bil. Bland varorna fanns alltid en stor påse karameller till min bror och mig vilket affären bjöd på. Det var stort värde i pengarna på den tiden. Buss eller spårvagnsresan kostade 15 öre för vuxna och 10 öre för barn.

Under de sju år vi bodde på Hästö hade vi flera hyresgäster. I vår villa bodde de två första åren två familjer med efternamnet Nilsson. Båda byggde senare egna hus. Den ene vid Sågvägen på den tomt där själva sågen legat. Det på denna tomt fortfarande belägna uthuset av tegel är en del av sågens maskinhus. Dåvarande husägaren Nilsson arbetade på varvets torpedverkstad, som senare flyttades till Motala varvid många av de anställda flyttade med, så även denna familjen. Den andra familjen Nilsson byggde ett hus vid Sågvägen bakom tornvillan. Sotarmästare Feyerabend hade en sommarvilla intill. Han hade två stycken stora hundar. Vid ett tillfälle då min familj besökte Nilssons hade deras två kaniner kommit ut från sin bur. De blev inte gamla. Hundarna som också sprang fritt fångade dem och bet ihjäl dem.

Efter det min familj flyttat in i det större huset uthyrdes stugan. Den första hyresgästen blev en ensam äldre dam. Hon hade bott i Amerika och berättade mycket om det. Hon brukade se till min bror och mig då våra

föräldrar var borta. Då bjöd hon oss på smörgåsar med sylt som uppskattades av oss.

Nästa hyresgäst blev en stuveriarbetare med familj. Frun var av tysk härkomst men gillade icke nazisterna. En av deras pojkar, några år äldre än jag, var mycket fotbollsintresserad. Han invigde oss i fotbollens seriesystem, Lisebergs nöjesfält (där han varit en gång) och mycket annat som nyfikna pojkar ville veta.

För oss barn var Hästö ett himmelrike. Vi hade väldigt stor frihet till olika aktiviteter. Flera obebyggda tomter fanns det för upptåg och lekar, mer eller mindre vilda. Ekviksvägen slutade då med en körgrind vid Hisingers väg. Innanför grinden var konsuls Liljevalls sommarresidens med stor vildvuxen tomt, sommarbostad, garagebyggnad, brygga och tennisbana. Liljevalls vistades mycket sällan där utom under sommaren. Konsuln med fru kom då i en svart täckt bil av amerikanskt fabrikat. Sonen kom i en tvåsitsig sportbil gulsvart med sk. svärmorslucka.

KFUM Ekudden Hästö, 1936. Föregående ägare Konsul Liljevall.

Liljevalls tomt användes ofta av oss barn för lekar mm. Höst och vår lekte vi då indianer och vita, byggde kojor, klättrade i träden och allt övrigt som barn brukar göra. Vårens första tjuvbad tog vi i regel vid Ekviken. Vintertid idkades skid- och kälkåkning från bergslanterna i parken. Vårens första blåsippor plockade vi i smyg på granntomten, Lundbergs, som också var mycket stor och vildvuxen men med ett hus bebott året om.

Vi hade som tidigare nämnts sjötomt. Våra lekar under den varmare årstiden koncentrerades då till sjön. Det badades, fiskades byggdes hamnar för leksaksbåtar, seglades med sådana mm. Fleratalet av våra lekkamraters föräldrar hade båtar av olika typer varför möjligheter till segling och rodd alltid fanns. Strandhugg gjordes på alla närliggande öar och holmar. Verkö var då nästan endast bebyggt med fritidshus varför vi hade stora möjligheter att där göra strandhugg med upptäcksturer. Förutom vanliga båtar byggde vi även flottar av brädstuppar, som vi kajkade runt med i viken.

Motorbåten som familjen hade då vi bodde på Möllebacken sålde min far i samband med husköpet på Hästö.

Vintertid då viken isbelagts åkte vi skridskor, spelade bandy o. dyl. Ibland hände det att större pojkar byggde slängkaruseller, som trakterades av oss alla. Några av kommunen organiserade fritidsaktiviteter fanns ej då men jag minns inte att vi hade några fritidsproblem. Även då var fotbollsspel populärt. Någon plan för bollspel fanns ej, varför lämpliga vägar användes. En obebodd tomt som vi kallade Aurells hade en stenig plan som utnyttjades. Som målstolpar användes mössor eller stenar. Storleken på lagen bestämdes av tillgängligheten på spelsugna kamrater.

Sommartid var det dans varje vecka på Vämös utedansbana. Någon inträdesavgift var det inte. Stadsborna åkte båt från Tallebryggan till Vämöbryggan med ångslupsbolagets Trossö. Vi hästöbor promenerade dit. För oss barn var det endast för att se på dansen eller, som nutida barn säger busa. De dansande betalade en dansavgift av 10 öre per dans.

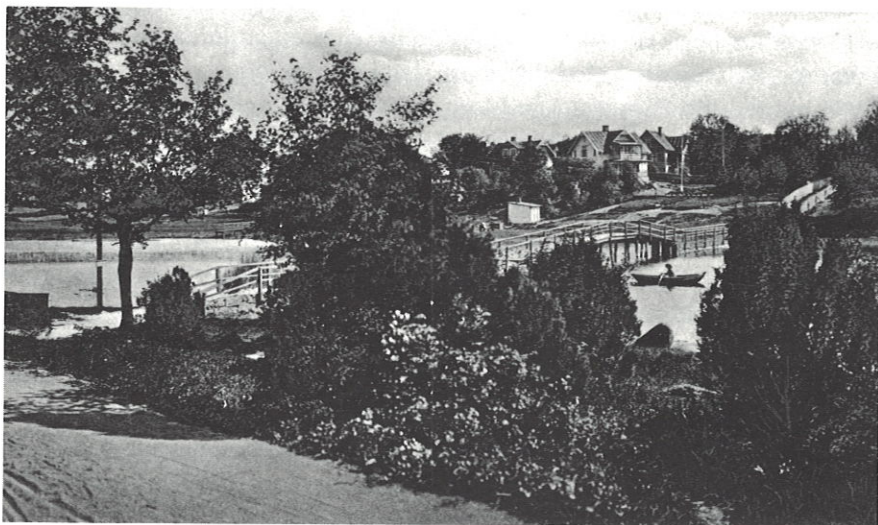
Polisen var inte ofta på Hästö. Tjuveri och dylikt förekom icke så mycket på den tiden. Dock blev jag utsatt för polisförhör inte mindre än två gånger innan jag fyllt nio år. Anledningen till detta är som följer.

På tomten vid Sägvägen fanns en del skjul och andra byggnader kvar sedan den tid då sågen varit i drift. Här fanns bl.a. ett litet fallfärdigt skjul. Detta hade en målare vid namn Swan, bosatt på Norra Hästö, inköpt för rivning och bortflyttning vilket vi barn icke visste. För våra lekar erfordrades ibland bräder och det låg ju nära till hands att barn tog loss sådana och bortförde dem. Efter vad som senare uppdagades hade även äldre gjort detsamma. Nåväl då Swan blev färdig att riva skjulet för flyttningen saknades en del. Han tillkallade polis för att återskaffa det som saknades. Polisen och Swan gick runt till närboende och förhörde barnen. De infann sig även hos min mor, som ropade in min bror och mig. Vi var då i 6-7 års åldern och anklagades för att ha stulit bräder från skjulet. Givetvis nekade vi helt till detta. Efter en lång stunds diskuterande gick herrarna till nästa hus. Jag tror att ärendet avskrevs emedan alla nekade och påtagliga bevis icke kunde framläggas.

Två år efter ovan relaterade händelse lekte min närmaste skol- och lek- kamrat Sven och jag på hans tomt. Plötsligt blev vi inropade av hans mor. Inne i köket stod två poliser, som påstod att vi anlagt en brand i vassen vid dåvarande dansbanan mellan Hästö och Wämö, inre delen av Oscarsvärns- kärret. Vi var helt oförstående eftersom vi varit på våra tomter hela den dagen. Det trodde icke poliserna utan sade att vi måste följa med in till polisstationen. Detta skedde i en öppen polisbil. Vi placerades i baksätet med sträng förmaning att icke tala med varandra. Eftersom vi skämdes att åka polisbil lutade vi oss långt bakåt samt sjönk ned så mycket som möjligt. Då vi passerade dansbanan såg vi vad som hänt. Cirka 100 kvm vass hade brunnit upp och "dasset" var förkolnat på utsidan.

Polisbilen körde in på Rådhusets kringbyggda gård där vi fick gå av och uppför några trappor till ett väntrum. Vår klädsel utgjordes endast av kortbyxor, skor hade vi inga varför vi tyckte det var kallt på stengolven. Efter någon halvtimme blev vi tillsagda att gå in till ett polisbefäl, som skulle förhöra oss. En i sänder tog han in oss i flera omgångar för förhör. Sista gången hade han försett sig med en hundpiska och hotade oss att få smaka den om vi inte erkände. Eftersom vi inget visste om branden hade vi inget att erkänna.

Några poliser sändes då åter till Hästö och återkom med en skolkamrat till oss som hette Stig. Denne kom efter ett långt förhör ut till oss i väntrum-

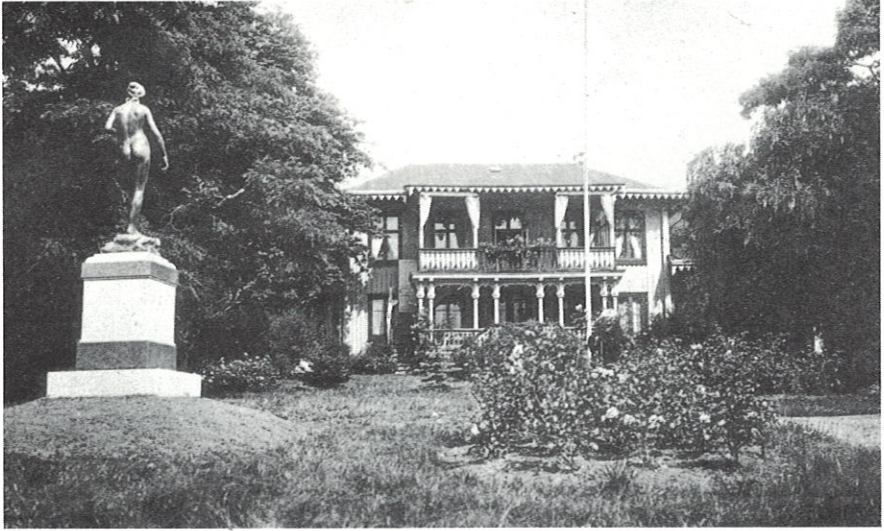
Hästöbron omkring 1920.

Hästö skola 1950. 1951 revs byggnaden.

met. Polisen som ledsagade honom förklarade att Stig anlagt branden samt angivit oss som medhjälpare. Vi trodde icke på detta men vågade icke säga något. Alla tre blev vi då hemtransporterade i polisbilen men med en mycket snäll och rar polis. Han gick med oss in till våra föräldrar och bad om ursäkt för vad som hänt. Stig fick skulden, men ärendet avskrevs eftersom ingen hade några ersättningsanspråk.

Jag har många gånger efter det jag blivit äldre tänkt på denna händelse. Hur kunde vuxna människor, därtill poliser med får man förmoda någon utbildning, bete sig så mot barn. Stig fick skulden, vilket berodde på att han hade allt emot sig. Tråkiga familjeförhållanden, kvarsittning mm. Troligen vågade han icke neka. Vid polisens frågor om eventuella medbrottslingar nämnde han oss emedan vi bodde intill varandra och ibland lekte ihop. Slutet på historien stod min far för. Då han fick höra vad som skett, blev han heligt förbannad, och gick upp till polisstationen samt höll en föreläsning för de ansvariga polisbefälen. Detta kunde nog ha lett till tråkigheter för såväl honom som polisen. Min far hade lyckligtvis en kamrat med sig som vittne, så saken slutade med detta.

Hästö herrgård.

Då jag började skolan hösten 1933 tillhörde Hästö Augerums kommun. Skolsystemet var icke så utvecklat som i Karlskrona stad. Det fanns endast tre klassrum för sex klasser. Fortsättningskolan fick eleverna genomgå på kvällstid. Första klassen fick jag gå i Hästö gamla skola, numera riven. Lärarinnan hette Helga Dahl och var gift med folkskollärare Dahl. De hade lägenhet i skolhuset. Klassrummet disponerades varannan vecka på förmiddagarna av min klass och på eftermiddagarna av magister Dahls klass. Övriga klassrummen var inrymda i var sin byggnad där klasserna två, fyra, fem och sex läste på samma sätt. Årsskiftet 1933/34 inkorporerades Hästö och Långö till Karlskrona. När jag då 1934 började i klass två skedde det i en röd byggnad med endast en sal. Någon klottrare hade skrivit om byggnaden "vi skola gå i ladan". Byggnaden var ju röd och liknade en lada. Fjärde klassen med Dahl som lärare var kvar i huvudbyggnaden liksom sjätte med magister Hermansson i annexet mellan huvudbyggnaden och "ladan". Övriga klasser inrymdes i Hästö herrgård där provisoriska skolsalar ordnades.

Mina två första skolår var plågsamma. Kanske även för lärarinnan. Vi kom inte alls överens. Hon var mycket opedagogisk. Vissa barn var hennes favoriter, andra hade det mycket besvärligt. En elev som var vänsterhänt fick smäll på fingrarna om han icke skrev med höger hand. På något sätt ordnade det emellertid upp sig.

Under mina två första skolår minns jag att skolan gjorde två utfärder med ångslupsbolagets Imperator till Hjortahammar och Grebbgården.

Klass 2, Hästö herrgård 1935–1936. Lärare Karin Mårtensson.

Detta uppskattades mycket av oss elever.

I kristendomsundervisningen ingick att plåga oss elever med psalmverser, som vi skulle kunna utantill. Detta krävde läskunnighet hos oss elever. Då kunde ju psalmbok medföras för innanläsning, som befriat oss från utantilläsning. Sådana här argument gick inte hem hos lärarna. Utantilläsning var nyttigt för att träna upp minnet påstods det. En psalmvers börjar: "O Helga Natt heliga natt" osv... Det undrade en del av oss barn mycket över. Varför skulle vår lärarinna Helga (Dahl) vara med. Vad gjorde hon om nätterna. Fråga henne vågade vi inte.

Trots mycket dåliga betyg blev jag dock flyttad till tredje klassen. Det blev på Hästö Gård, som var en före detta herrgård. Skolsalarna utgjordes av rum och salar som herrgårdsfolket hade bott i. Byggnaden var uppförd av trä och mycket vacker med snickarglädje. Varför revs den? Tillhörande park blev skolgård.

I den fanns då en vacker staty, Vågens tjusning, utförd av blekingekonstnären Per Hasselberg. Jag tror att den någon gång på sjuttioalet flyttades till affärsområdet på Sunna där den antagligen fortfarande står.

Lärare för oss tredjeklassare var Rickard Odensten. Han var nästan nygift då med Irma, som också var folkskollärare och undervisade i klassrummet vid sidan om oss.

Odensten var bra som lärare. Ibland lite för hård för småhyss, men rättvis. Han organiserade utflykter samt Lucia och julfester. Klassen fick i

Vågens tjusning av Per Hasselberg.

samband med läkarundersökning på Amiralitetsskolan besöka museet och varvet. Detta gillade vi pojkar i klassen mycket. Odensten var ju även ledare för skolorkestern vilket medförde att klassen tillsammans med Tullskolans klasser fick följa med på en skolresa till Kristianstad. Vi reste i en tvåaxlad vagn med träbänkar. Det var dåvarande BKB som transporterade oss. Uppehåll gjordes i varje stad vi passerade. Då fick vi stiga av och marschera genom städerna med orkestern i spetsen. För flertalet av eleverna var det nog första gången som de varit i Blekinges städer plus Kristianstad.

Vid läkarbesöken och baden i Karlskronas omtalade badhus fick vi åka buss. Tandläkaren hette Strehlenert och var inte alltför populär hos eleverna. Amalgamplomberingar utförde han med hjälp av en tobaksdoftande tumme. Dock blev det så bra att jag haft flera plomberingar kvar till efter det jag fyllt sextio år.

Besöket på badhuset började med tvagning i zinkbaljor. Bastun var en plåga för de elever som icke gillade värme. Baderskorna höll noga kontroll på att alla var kvar i bastun den tid som de stipulerat. Avkylning skedde i en iskall dusch. Försökte man att gå igenom den snabbt tog baderskan ett tag i armen på vederbörande tills hon ansåg att eleven blivit nog avkyld.

I fjärde klass fick pojkarna börja träslöjd. Slöjdsalen var inrymd på vinden i gamla skolan. Slöjdlärare var magister Dahl. Flickorna hade undervisning i syslöjd.

En av mina skolkamrater Sigge bodde på Oscarsvärn. Hans far var underofficer därstädes. Ibland följde vi med dit och lekte i kassematterna samt tittade på militärövningarna. De militära hemligheterna var icke så stora på den tiden.

Av någon anledning blev alltid Oscarsvärnsskärret isbelagt tidigare än vikarna runt Hästö. Vinterns första skridskoåkningar företogs därför ofta i kärret.

Viken vid Sågviken mellan udden och det branta berget i väster hade under sågens verksamhetsår varit en uppsamlings- och lagerplats för timmer, som skulle sågas. En påminnelse om detta var den pålråd som sträckte sig mellan udden och berget. Mellan dessa hade det säkerligen varit en brädvägg, så att timret kunde förvaras i vikens inre del. I pålrådens västra ände låg vraket av en pråm eller fartyg av trä. Barn och ungdomar tävlade om att simma ut till pålråden eller pråmen och dyka därifrån.

Från sjöbottnen innanför pålråden togs det upp massor av sjunkna stockar och bräder, som efter saltorkning användes till bland annat bryggor och för att bygga lekhus mm. Stockarna och bräderna var minnen från sågverkstiden.

Vid åtta års ålder råkade jag ut för en mycket farlig olycka. En lastbil med torvströbalar körde runt på Hästö och levererade sådana. Vi var några pojkar som ville åka med på flaket bland balarna. Min far såg det och förmanade oss att icke åka med bilen. Givetvis gjorde vi icke heller det förrän bilen var utom synhåll från honom. Då klättrade vi upp och satte oss på de högst belägna balarna ca fyra meter ovan mark. Bilen körde från Ekviksvägen, Alebrunnsvägen mot Mäster Roberts väg vid Isabella Arnoldssons affär. Där växte en stor ek med grenar som sträckte sig över vägen. En av dessa grenar sopade ned mig från min uppsatta plats. Jag svimmade och har fortfarande inget minne av händelsen. Chauffören gick med mig hem och avlämnade mig till min far, som ordnade bil och transporterade mig till lasarettet där jag vaknade efter fyra dygn. Sjuksystemen som vakade vid min säng berättade då vad som hänt. Jag hade fått en rejäl hjärnskakning och fick ligga kvar där i sex veckor helt stilla. De första dagarna matades jag, men senare fick jag intaga födan liggande. Efter sex veckor fick jag stiga upp för att resa hem. Då kunde jag icke stå på benen ännu mindre gå. Min far fick bära mig ned till taxin och in i vårt hus. Det tog dock endast några dagar tills jag kunde stå och gå. Jag fick en ordentliga läxa och var mycket försiktig i många år därefter. Men vad hade hänt om en sådan olycka inträffat idag. Utredningar, skuldfrågor, tidningskriverier o. dyl.

I samband med min lasarettsvistelse kan jag icke låta bli att berätta om den byråkrati som redan på trettiotalet rådde bland personal på lasarettet. Under de första dagarna efter mitt uppvaknande fungerade icke min mage naturligt varför jag fick lavemang, vilket läkare antecknat i min journal. En natt återkom dock den normala funktionen. Eftersom nödvändig utrustning saknades i sängens närhet och jag var strängt förbjuden att gå upp, ringde jag på klockan för att kalla på hjälp från nattsköterskan. Hon kom och jag talade om mitt behov av ett s.k. nattkärl. Hon tittade på mitt kort där läkarna gjort sina anteckningar om mig och sade att det var omöjligt och jag skulle vänta tills jag fick lavemang. Vad gör då en åttaåring? Diskutera mot en vuxen på den tiden gick bara inte. Hon återgick till sitt kafferum. Min mage pockade emellertid på någon åtgärd, varför jag tog en tidning och placerade i sängen samt gjorde vad magen fordrade. Av alltsammans gjorde jag sedan en paket och slängde den tvärs över rummet till ett tvättställ där paketet också hamnade.

Vid morgonstädningen upptäcktes paketet. Innan jag hunnit berätta vad som hänt och anledningen hade sjukbiträdet öppnat paketet. Jag fick en ordentlig utskällning. Någon förståelse för situationen och dess orsaker hade varken biträdet eller ditkallad sköterska.

På våren 1937 sålde mina föräldrar fastigheterna. Min fars arbetsuppgifter ändrades och vi måste flytta till Kristianstad. Det var icke riktigt detsamma som Hästö, men man vänjer sig vid allt. Min lärare där under två år var Gunnar Torén, vilken också kom från Karlskrona. Han var mycket sträng men hade förmågan att driva eleverna till att göra sitt bästa. Eftersom mina betyg blev betydligt bättre uppskattade jag honom mycket. Kanske han såg mellan fingrarna med mina fel eftersom vi båda var karlskroniter.

Mina föräldrar och bror återvände till Karlskrona 1944. Själv flyttade jag till Göteborg för studier. Efter dessa gjorde jag värnplikten vid flottan i Karlskrona och Göteborg för att därefter arbeta några år i Karlskoga och Mönsterås.

År 1951 sökte och fick jag anställning vid varvets Byggnadsdepartement som det då hette. Där stannade jag i sex år varefter jag flyttade till Västerås och senare till Hälsingborg som därefter i trettio år dragit nytta av mina tjänster.

Även min hustru sedan 1949 är karlskronit. För att sluta cirkeln köpte vi därför en Björkholmstuga för några år sedan som vi vistas i vid lämpliga tillfällen.

Styrelsens berättelse för 1995

Styrelsen för Föreningen Gamla Carlscrona har vid sammanträde den 8 januari 1996 beslutat avge följande berättelse över föreningens verksamhet år 1995.

Styrelsen

Lennart Kloo	ordförande
Anders Abrahamsson	ledamot, filmansvarig
Göran Kockum	ledamot, sekreterare
Stig Larson	ledamot
Wanja Magnusson	ledamot, kassör
Åke Nordin	ledamot, bildarkivarie
Sten A Petersson	ledamot, redaktör
Hans-Göran Rydberg	ledamot, matrikelansvarig
Åke Ulvesjö	ledamot, klubbmästare
Marianne Gustavsson	suppleant
Mats Mårtensson	suppleant, vice ordförande
Sture Söderström	suppleant
Astrid Thiman	suppleant, protokollförare, arkivarie

Revisorer

Eric Carlsson	ordinarie
Helén Hansson	ordinarie
Pia Abrahamsson	suppleant
Börje Persson	suppleant

Valberedning

Bert Svanstein	sammankallande
Gun Ekedahl	
Gunnar Ekström	

Utskott, kommittéer

Utskott och kommittéer har varit organiserade inom styrelsen och verkat som under föregående år.

Styrelsens verksamhet

Styrelsen har haft tio protokollförda sammanträden.

Utskotts- och kommittésammanträden samt arbetsammanskomster för ordningställande av försändelser till medlemmarna har därutöver ägt rum.

Stadsdelsombuden har varit samlade två gånger.

Stig Larson har medverkat med en artikel i Sveriges Hembygdsförbunds årsbok.

Ordföranden representerade föreningen vid Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma i Kramfors den 25 – 27 maj.

Representanter för Föreningen Karlshamns museum och Sölvesborgs Fornminnesförening har varit inbjudna för information och idéutbyte på temat Staden som hembygd.

Ordföranden har representerat föreningen vid sammanträden för planering och utvärdering av sommarens aktiviteter i Vämöparken samt vid landstinget Blekinges seminarium om "Blekinges själ".

Ordföranden har på inbjudan av högskolan i Karlskrona/Ronneby deltagit vid redovisning av ett examensarbete.

Jämte yttrande över detaljplaneförslag har skrivelser tillstållts stadsarkitektkontoret angående lokala byggregler och om det s k barnrikehuset i kv Torpedbåten.

Till miljökontoret har hänvändelse skett beträffande trädavverkning i kommunen.

Föreningens medlemstal

Den 31 december uppgick medlemsantalet till 4 480.

Årsavgiften

Medlemsavgiften har för 1995 varit oförändrad från föregående år, d v s 35 kronor.

Årsmöte

Föreningens årsmöte ägde rum i Chapmanskolans (f d läroverkets) aula torsdagen den 16 mars.

Fljötsextetten Flutin' Flutes under ledning av Katarina Pallborg svarade för ett uppskattat konsertavsnitt, och Eric Hansson berättade om Karlskrona till en svit vackra diabilder.

Stipendier à 10.000 kronor ur Björkholmens Baldersfond utdelades till Sofie Paulsson och Jimmy Olsson, vilka genom var sitt solonummer gav prov på sina talanger.

Övriga aktiviteter

28/1 Framtidsforum i köpcentret Wachtmeister: medverkan med utställning.

- 2/2 Offentlig diskussion på Militärhemmet om stadsmiljöfrågor.
 15/3 Presentation för pressen av årets stipendiater.
 22/4 Miljödag: medverkan med utställning.
 1/5 Revelj i samverkan med Marinens musikkår och dess vänförening samt Björkholmens byalag.
 1/6 Bussutflykt med besök på Haldamuseet och skolmuseet i Svängsta samt Henning Karlssons lanthandelsmuseum i Tararp.
 6/6 Nationaldagen: medverkan med fanborg.
 22/6 Lövmarknad: Öppet hus i föreningslokalen samt försäljning på Stortorget.
 20/8 Hembygdens dag i Vämöparken: försäljning.
 31/8 Stadsvandring på Karlskronavarvet.
 27/10 Pressvisning av Nobling-utställningen på Blekinge Läns Museum.
 28/10 Invigning av Nobling-utställningen: anförande av ordföranden.
 21/11 Anders Abrahamssons bildspel om Nya järnhandeln, Nya hembageriet, fraktekan Becka och Nymans herrekipering. Bibliotekets hörsal fullsatt.
 30/11 Pressvisning av årsboken.
 3/12 Julskyltning: Öppet hus i föreningslokalen.
 19/12 Föreningens 50-årsdag. Öppet hus i föreningslokalen.

Föreningslokalen har varit öppen för medlemmar onsdagar kl 17 – 19 under januari – april samt september – december.

Ordföranden och andra styrelseledamöter har vid ett 15-tal tillfällen medverkat med föredrag och filmvisning vid sammankomster i regi av olika organisationer, bl a Karlskronaföreningen i Stockholm.

Under sommaren har föreningen genom förre ordföranden Bengt Garling och nuvarande ordföranden svarat för information i Vega-Svens stuga och bidragit med frågor till tipspromenader i Vämöparken.

Årsboken

Föreningens årsbok 1995, "En stadsvandring med Erik Langemark", omfattar 57 bilder, som tillkommit under perioden 1945 – 72.

Inledningen och bildtexterna har skrivits av Kelly Lindblom, som härvid på ett mycket förtjänstfullt sätt samarbetat med Erik Langemark.

Boken har tryckts av Abrahamsons Tryckeri AB i 4.800 exemplar, och medlemspriset är 220 kronor.

Medlemsbladet

"Kaulskroniten" har under sitt tionde och föreningens femtionde år utkommit med två nummer à 48 sidor.

Föreningens 50-årsjubileum

För att celebrera föreningens 50-årsjubileum hade styrelsen till den 21 och 22 oktober planerat en bankett med dans i Östersjöhallen resp en konsert i Konserthusteatern. På grund av en arbetsmarknadskonflikt, som berörde SKAF och som löstes först på kvällen den 20 oktober, kunde Östersjöhallen inte iordningsställas i tid. Förfrågningar angående dispens från konfliktåtgärderna för den planerade konserten besvarades negativt. Styrelsen såg sig därför nödsakad att inställa båda arrangemangen.

Vi beklagar livligt de olägenheter som drabbat inbjudna gäster, medlemmar och alla dem som kontrakterats för medverkan. Vi vill också uttrycka vår tacksamhet för den förståelse och vänlighet, som visats oss i en bekymmersam situation, och för den erkänsla som kommit till uttryck för det omfattande och tyvärr fruktlösa arbetet med planering, marknadsföring m m. (Sedan styrelsen avvisat ett krav på ersättning med 35.500 kronor från den kontrakterade dansorkestern, har orkesterns talesman inte avhörtts.)

Som framgått ovan, har dock 50-årsjubileet markerats på skilda sätt. Sålunda har medlemsbladet kommit ut med extra fylliga nummer, och själva 50-årsdagen den 19 december apostroferades genom Öppet hus och kraftiga rabatter på vissa av föreningens publikationer.

Särskilt angeläget har det varit för styrelsen att under 1995 rikta medlemmarnas och allmänhetens uppmärksamhet mot föreningens upphovsmän Tore Nobling och Erik Langemark.

Vi vill framföra ett varmt tack till Blekinge Läns Museum, som gjorde det möjligt att under hösten ställa ut de bilder av Tore Nobling, som ingick i utställningen Gamla Karlskrona, under vilken föreningen bildades för 50 år sedan.

Vi är också djupt tacksamma för att Erik Langemark har låtit oss förfoga över bildmaterialet till jubileumsårets bok.

Under året har föreningen mottagit en synnerligen värdefull och uppskattad gåva, i det att Baldersfondens generöse donator till det redan tidigare betydande fondkapitalet lagt ytterligare 120.000 kronor, varigenom en årlig utdelning av två stipendier à 10.000 kronor till unga musikstuderande torde vara säkerställd.

Slutord

Styrelsen tackar myndigheter, organisationer, institutioner, företag och enskilda för allt stöd under 1995. Ni har gjort det möjligt för oss att genomföra en omfattande verksamhet med syfte att i stadgarnas anda bidra till rika kulturupplevelser för medlemmarna och för alla andra "personer med intresse för Karlskrona", vilka föreningen har till uppgift att sammanföra.

Styrelsen

Sanning

av Märta Andersson

Jag var nog ganska vild av mig som liten och helt olik mina båda tio år äldre välartade systrar. När jag föddes bodde vi på Vallgatan 24 i Karlskrona.

De närmaste kvarteren däromkring med sina trivsamma små gårdar kom att bli ett eldorado för mig och mina jämnåriga likasinnade. Snart sagt varje plank, dasstak och vedbod utforskades, och lekarna bestod ofta i att kommunikation mellan de parallella gatorna Vallgatan, Alamedan och Prinsgatan skulle ske plank- och takvägen utan att man därvid berörde marken med fötterna. Så var den vedertagna normen, om så rimligtvis lät sig göra.

Detta vållade givetvis avsevärda bekymmer för kringboende vuxna, inte minst för våra föräldrar, vilka hade all möda att hålla oss hela och rena trots vår sprudlande uppfinningsrikedom beträffande de mest halsbrytande klättringar och andra äventyrligheter.

Jag minns en dag, när jag var åtta år, då jag och min lekkamrat Elsie skulle ta oss över Rosenfeldtskolans gård från Alamedan till Prinsgatan utan att gå runt kvarteret. Grindarna mot Alamedan var låsta, men detta hindrade oss inte från att klämma oss igenom järnstaketet och därmed komma in på skolgården. Vid tillfället ifråga hade jag en alldeles ny vinterkappa på mig. Den var av något slags brunt ylleytg, ganska tjockt men mycket glest vävt. Ett likadant skärp, försett med bakelitspänne, tillhörde kappan. (Åh, dessa spännen, som alltid gick sönder, när man slog kullerbyttor på järnräcken!). Men detta spänne var alltså ännu helt, liksom kappan i övrigt.

Vi kom alltså lätt över till skolgårdens andra sida, den som vette mot Prinsgatan. Där stod grinden på vid gavel.

Då utspann sig en dialog mellan mig och min lekkamrat, huruvida vi skulle kunnat komma vidare ut på Prinsgatan om *inte* den här grinden varit öppen. Det visade sig vid undersökning att på den här sidan av skolgården var det tätare mellan järnstaketets stolpar. Fastän både Elsie och jag var synnerligen nätta till formatet på den tiden, så kunde vi omöjligligen tränga oss igenom.

”Då hade vi fått gå tillbaka samma väg som vi kom”, sa Elsie.

”Inte”, sa jag, ”vi hade klättrat över”.

”Du är inte klok”, sa hon.

”Jo då, titta!” sa jag och var redan i full fart med att klättra upp. Staketstolparna avslutades upptill med spjutliknande spetsar. Cirka 20 cm nedanför själva spetsarna var ett vågrätt järn påsvetsat. På detta lyckades jag placera mina fötter, så att jag kom att stå och balansera med fötterna instuckna mellan spjutspetsarna. Jag slog armarna om kappan för att inte denna skulle komma till skada vid hoppet – men just när jag hoppade flög ju armarna ut – och likaså

kappan! Ett plötsligt ryck i kappan hejdade färden nedåt på halva vägen för ett ögonblick – ett vidrigt ljud av sönderslitet ylleyg följde strax därpå – och jag föll vidare i gatan! Ett rejält skrubbsår på ett knä, och också strumpan hade ett jättehål. Men värst var den stora triangelformade luckan bak på kappan – en uppripen vinkel i tyget 25 cm lodrätt och 20 cm i sidled!

Nu var jag sannerligen illa ute. Nya kappan! Hur lägga fram detta för min kära moder? Ljuga brukade jag aldrig göra – eller *behöva* göra, men hur i all världen skulle jag kunna förklara varför jag klättrade över staketet trots att grinden stod öppen?

Elsie följde mig till min port, men sedan försvann hon. Ensam kvar, men tåmligen slut, lyckades jag klämma fram ytterligare några bloddroppar ur skrubbsåret på knäet. Redan i ytterdörren till trappuppgången satte jag igång att tjuta och snyfta helt hjärtskärande – och minsann började inte också tårarna att rinna! Mamma hörde mig och kom rusande emot mig nedför trappan helt förfärad. Jag visade knäet och tjöt som en gris! Mammans ängslan att jag var illa skadad förtog den värsta chocken av att nya kappan var spolierad. Men min tio år äldre syster grälade desto mer, särskilt sedan hon av vår moder blivit anmodad att försöka sy ihop revan efter alla konstens regler, eftersom hon visat sig vara rätt händig i konststoppning. Men mamma ville ju naturligtvis ha reda på exakt hur allting hade gått till.

Och jag berättade – fullt sanningsenligt – hur Elsie och jag funnit den första grinden låst, men att vi kunnat krypa igenom det staketet, men att staketet mot Prinsgatan hade tätare mellan stolparna, så där kunde man inte krypa igenom. Så jag hade klättrat upp på staketet, och när jag skulle hoppa ner på andra sidan så blev det så här, att jag alltså först hade fastnat med kappan – och sen gick kappan sönder så jag föll pladask i gatan och slog mig på knäåäet!!! (Här tjöt jag igen!)

Allt jag berättade var således sanning. Jag utelämnade bara en enda liten detalj: att grinden åt det hållet varit öppen!

Årsboken 1995

EN STADSVANDRING MED

Erik Langemark

*57 motiv från Karlskrona
i färgtryck.*

Medlemspris: 220:-